

En del av Uppsalapaketet

Gravfält och boplats vid Plenninge

En del av Uppsalapaketet

Gravfält och boplats vid Plenninge

Arkeologisk utredning steg 1 och 2

L1941:4395, L2025:3194

Plenninge 1:4 med flera

Uppsala kommun

Uppland

Hans Göthberg

Upplandsmuseets rapporter 2025:18

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Hans Göthberg, Stiftelsen Upplandsmuseet

BEARBETNING AV PLANER: Hans Göthberg, Stiftelsen Upplandsmuseet

OMSLAGSBILD: I utredningsschakt vid Plenninge påträffades olika typer av lämningar, här ses härdar och stolphål inom en boplats. Foto mot väster, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

GRANSKNING: Anna Ölund, Stiftelsen Upplandsmuseet

UPPHOVSÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet

© STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET, 2025

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Syfte, metod och genomförande.....	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Tidigare undersökningar	10
Utredningsresultat	11
Utredning Steg 1.....	11
Utredning steg 2	14
Fynd.....	27
Analyser.....	27
Diskussion, utvärdering och antikvarisk bedömning	29
Utvärdering av undersökningsplan	30
Antikvarisk bedömning	30
Administrativa uppgifter	31
Referenser	32
Litteratur	32
Lantmäteriakter.....	33
Bilagor	34
Bilaga 1 – Lista över schakt	34
Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt.....	37
Bilaga 3 – Lista över fynd	39
Bilaga 4 – ¹⁴ C-analys.....	40

Sammanfattning

Stiftelsen Upplandsmuseets Avdelning för arkeologi utförde i maj–juni 2025 en arkeologisk utredning steg 1 och 2 inom fastigheten Plenninge 1:4 med flera i Uppsala kommun. Anledning till utredningen var planer på att utvidga en elstation.

Utredningen berörde ett område mellan Plenninge gård och vattendraget Samnan. Inom utredningsområdet uppdagades två fornlämningar, ett boplatsoområde och rester av ett gravfält. Boplatsoområdet låg i utredningsområdets västligaste del, intill Plenninge gård och på en svag förhöjning. Inom ytan identifierades två stolphus, vilka att döma av ¹⁴C-dateringar är från 400–500-tal och

därmed folkvandringstid och tidig vendeltid. Lite avsides från stolphusen fanns en yta med glest liggande härdar, vilket är spår av eldningsverksamhet. Invid stolphusen fanns också lager med bland annat skärvsten, vilka utgör avfall från förhistorisk tid.

Gravfältet har undersökts tidigare, men det är oklart när, hur och av vem denna undersökning företagits. Inom undersökningsområdet fanns de sista resterna av både skelettgravar och brandgravar. De har av ¹⁴C-dateringar tillhört 900–1100-tal, det vill säga slutet av vikingatid och tidig medeltid.

Inledning

Stiftelsen Upplandsmuseets Avdelning för arkeologi genomförde under maj och juni 2025 en arkeologisk utredning steg 1 och 2 inom fastigheterna Plenninge 1:4 med flera i Vaksala socken i Uppsala kommun (Figur 1). Arbetet gjordes för Svenska kraftnät efter beslut av Länsstyrelsen i

Uppsala län (diarienummer 431-9092-2024). Utredningen föranleddes av planer på att utvidga en elstation vid Plenninge. Upplandsmuseets projektledare var Hans Göthberg som också författat rapporten.

Figur 1. Översiktskarta som visar platsen för utredningen vid Plenninge markerad med röd ring. Skala 1:50 000.

Bakgrund

Plenninge ligger strax utanför stadsbebyggelsen öster om Uppsala. Utredningsområdets storlek uppgick till 94 000 m². Den västra delen av utredningsområdet utgjordes av odlingsmark och den östra delen av skogsbevuxen mark. I utredningen ingick steg 1 med arkiv- och kartstudie och fältinventering samt steg 2 med maskingrävning av sökschakt.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om okända fornlämningar berördes av det planerade arbetsföretaget. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Vidare skulle både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar identifieras och antikvariskt bedömas. Resultaten från utredningen skulle kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag för eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Slutligen skulle också resultaten kunna användas som underlag för företagarens planering.

I utredningen steg 1 ingick en arkiv- och kartstudie och en fältinventering. I arkiv- och kartstudien gjordes en genomgång av uppgifter, fynd och tidigare undersökningar i området. Där ingick också en översiktlig genomgång av äldre lantmäterikartor för att få en bild av markanvändning och bebyggelse inom och i anslutning till utredningsområdet. Fältinventeringen bestod av en systematisk okulär genomgång av utredningsområdet till fots för att spåra eventuella lämningar som var synliga i markytan.

I utredningens steg 2 gjordes grävning av sökschakt ner till orörda och naturligt avsatta lager med bandburen grävmaskin. Två maskiner av olika storlek användes. Inom större delen av odlingsmarken användes en större maskin. För att uppfylla säkerhetskrav från Svenska kraftnät användes en mindre maskin under den kraftledning som korsade utredningsområdet. Den mindre maskinen användes också i den skogsbevuxta östra delen av utredningsområdet.

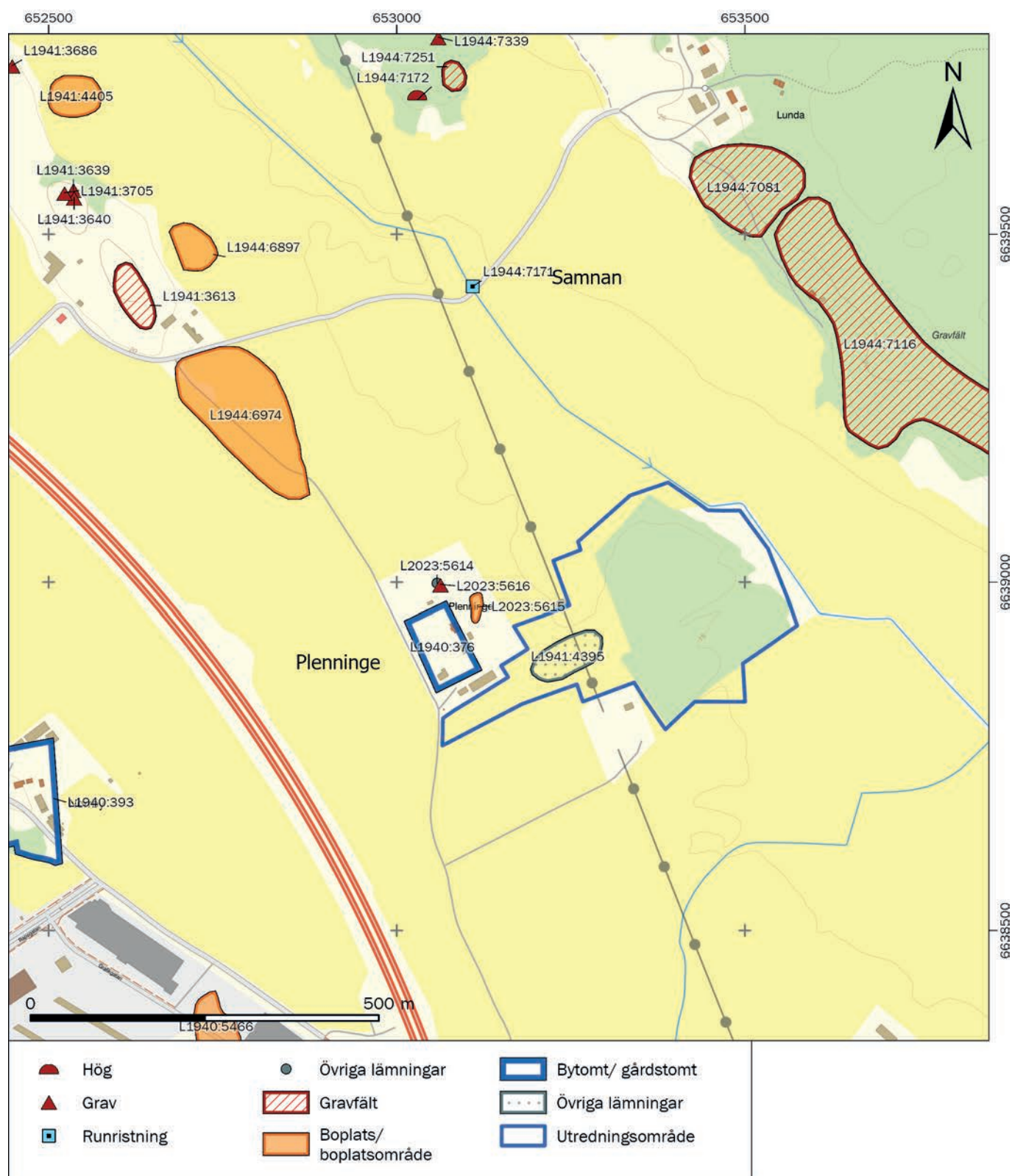
Schakt, arkeologiska och topografiska objekt mättes in med GPRS med nätverks-RTK. Fynd och prover dokumenterades utifrån kontextuell samhörighet med arkeologiska objekt. Dokumentation i form av beskrivningar gjordes digitalt och fotografering gjordes med digitalkamera. I Kulturmiljöregistret (KMR)/Fornsök kompletterades beskrivningar av kända lämningar och nyupptäckta lämningar registrerades och gavs en antikvarisk bedömning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är beläget i ett stråk med slättmark öster om nuvarande Uppsala. Denna slätt har tidigare sträckt sig mellan vattendragen Fyrisån i väster och Samnan i öster. Inom slätten fanns tidigare spridda impediment där byar och gårdar varit belägna. Stora delar av detta område ingår nu i de sydöstra delarna av Uppsalas stadsbebyggelse. Öster om Samnan finns en större sammanhängande skogsmark som skiljer bygderna i Danmark och Funbo från varandra. Slättmarken ligger på nivåer mellan 15 och 20 meter över havet. Vid Samnan i öster ligger nivåerna strax under 15 meter över havet. Backarna inom slättmarken har nivåer på uppemot 25 meter över havet. De låga nivåerna innebär att området har torrlagts genom landhöjningen under de senaste 4 000 åren.

På flera impediment i Plennings omgivning finns gravfält, varav några med gravtyper som resta stenar och tresidiga stensättningar, vilka kan tillhöra äldre järnålder. Sådana finns bland annat vid Sällinge söder om utredningsområdet och vid Lunda och Knivsbrunna öster om Samnan (Figur 2). På det stora flertalet av gravfälten är gravtyper från yngre järnålder vanliga, exempelvis vid Stångby (L1941:3613) (Göthberg & Åberg 2007). Även vid Plenninge finns minst en stensättning i höjdläge (L2023:5616).

På höjdryggen vid Plenninge har dess bytomt varit belägen (L1940:376).

Figur 2. Karta över fornlämningar av olika typer i anslutning till Plenninge före utredningen. Skala 1:8 000.

I utredningsområdets omgivning finns flera runristningar, bland annat vid Lunda, Myrby och Vedyxa, vilka markerar passager över Samnan. Det finns också uppgifter om försvunna runste-

nar, däribland vid Sällinge strax söder om utredningsområdet (Wessén & Jansson 1953). Även för Plenninge finns en uppgift om en runsten (Zachrisson 2023).

Tidigare undersökningar

I Plennings omgivning i Fyrislund har några gravfält visat sig innehålla fyndrika eller speciella gravar från yngre järnålder, bland annat vid Gnista, Kumla och Inhåleskullen (Hennius, Sjöling & Prata 2016; Hed Jakobsson med flera. 2019; Seiler & Appelgren 2012). Förutom på höjder har gravar även påträffats i flack odlingsmark, bland annat vid Gnista. Där påträffades även skelettgravar med dateringar i 1000-1100-tal (Hennius, Sjöling & Prata 2016). Mellan Sällinge och Kumla har också skelettgravar med trolig datering till vikingatid påträffats (L1944:7048) (Göthberg & Åberg 2007 sida 325).

I utredningsområdets närmaste omgivningar har flera boplatser undersökts. Vid Stångby har boplatssområden (L1941:3839, L1944:6974) undersökts i olika omfattning (Syse 1991; Göthberg 2017; Seiler 2003). Boplatssområdet L1941:3839 har dateringar till yngre bronsålder, förromersk och romersk järnålder (Seiler 2003). Vid Plenninge har boplatssområdet L2023:5615 påträffats vid en utredning (Göthberg 2024). Vid Norrby har boplatssområdet L1941:3793 från skilda delar av äldre järnålder undersökts (Larsson, Lingström & Sjölin 2018; Larsson 2022). Vid Myrby i söder har boplatssområdet L1944:7058 undersökts med dateringar till romersk järnålder och folkvandringstid (Häringe Frisberg med flera. 1998). En gemensam

nämnare är att de påträffade boplatserna ofta har anslutit till impedimenten. Ett undantag är boplatssområdet L1941:3839 mellan Stångby och Rörby som låg i en sänka mellan impediment.

Ovan nämnda boplatser ska ses tillsammans med undersökningar på olika platser i Fyrislund, där enstaka boplatser har visat sig tillhöra bronsålder och förromersk järnålder (Persson med flera 2002; Hennius 2012). Det stora flertalet boplatser har tillhört romersk järnålder och folkvandringstid, vilket vittnar om ett storskaligt ianspråkstagande av området vid denna tid (Hennius 2012; Larsson 2022). Däremot är väsentligt färre boplatser från yngre järnålder undersökta, men har påträffats vid Övergnista, Hellby och Slavsta där de anslutit till byar som är kända från historisk tid (Lucas & Lucas 2013; Fagerlund 2017; Lucas 2017).

Inom utredningsområdet vid Plenninge finns en uppgift om ett undersökt och borttaget gravfält (L1941:4395). Den är registrerad som Grav – uppgift om typ saknas. Enligt beskrivningen i KMR ska markägaren vid fornlämningsinventeringen ha uppgett att undersökningen gjordes på 1920-talet. Emellertid har inga uppgifter om undersökningen eller fynd från gravfältet hittills påträffats vid genomgång av dagstidningar från tiden och kontakter med olika arkiv (Göthberg 2024).

Utredningsresultat

Utredning Steg 1

I utredningens steg 1 ingick en kart- och arkivstudie och en fältinventering. För genomgången av påträffade fynd och tidigare undersökningar vid Plenninge hänvisas till en nyligen gjord utredning för Plenninge (Göthberg 2024).

Historiska kartor

Nästan hela utredningsområdet har varit beläget inom Plennings ägor. Små delar har varit belägna inom Lundas och Sällinges ägor i nordöst respektive sydöst. För Plenninge omfattar utredningsområdet de södra delarna av byns ägor och omedelbart utanför det höjdläge där byns bebyggelse legat. Plennings äldsta skriftliga belägg är från 1316 då det omnämns som "Pliningi". Under

1500-talet fanns här en stor gård (Dahlbäck, Ferm & Rahmqvist 1984 sida 226).

För Plenninge finns två generationer kartor, med en karta från 1641 och en från 1765. Båda kartorna visar att det fanns åkermark i anslutning till byläget, motsvarande utredningsområdets västra del. Längre österut fanns ängsmark och betesmark. Betesmarken är dock inte medtagen på kartan från 1641. Av kartan från 1765 framgår att betesmarken delvis var skogsbevuxet (Figur 3). Även generalstabskartan från 1867 visar att området var skogsbevuxet. Det motsvarar i stort sett den del som ännu idag är bevuxen med skog.

Längst i öster anslöt Plennings ägor till vattendraget Samnan. På den häradsekonomiska kartan kan man se att vattendraget mitt för skogsmarken hade en tydligt meandrande fåra. (Figur 4).

Figur 3. Georefererat utsnitt av karta över Plenninge från 1765 med utredningsområdet inlagt. Enbart i den västra delen av utredningsområdet fanns åkermark (gult), medan det i övrigt utgjordes av äng (mörkt grönt) och betesmark (ljusgrönt). Symboler för träd visar att delar av betesmarken var skogsbevuxen. Skala 1:5 000.

Figur 4. Georefererat utsnitt ur häradsekonomska kartans blad över Funbo som anges vara från 1859–63. Kartan visar hur Samnans fåra hade flera meanderslingor i utredningsområdets östra kant vid gränsen mellan Plenninge och Knivsbrunna. Skala 1:5 000.

Kartorna visar att den enda bebyggelse som fanns inom Plenninges ägor låg på byläget på höjden. Kartan från 1641 visar att det då fanns en gård, medan kartan från 1765 visade två gårdar, förmodligen följden av en gårdsklyvning.

Fältinventering

Fältinventeringen inom utredningens steg 1 kunde i praktiken enbart göras inom den östra skogsbevuxna delen av utredningsområdet, eftersom odlingsmarken i den västra delen av utredningsområdet bar växande gröda, i åker och vall. Skogen har att döma av äldre kartor åtminstone funnits sedan 1700-talet.

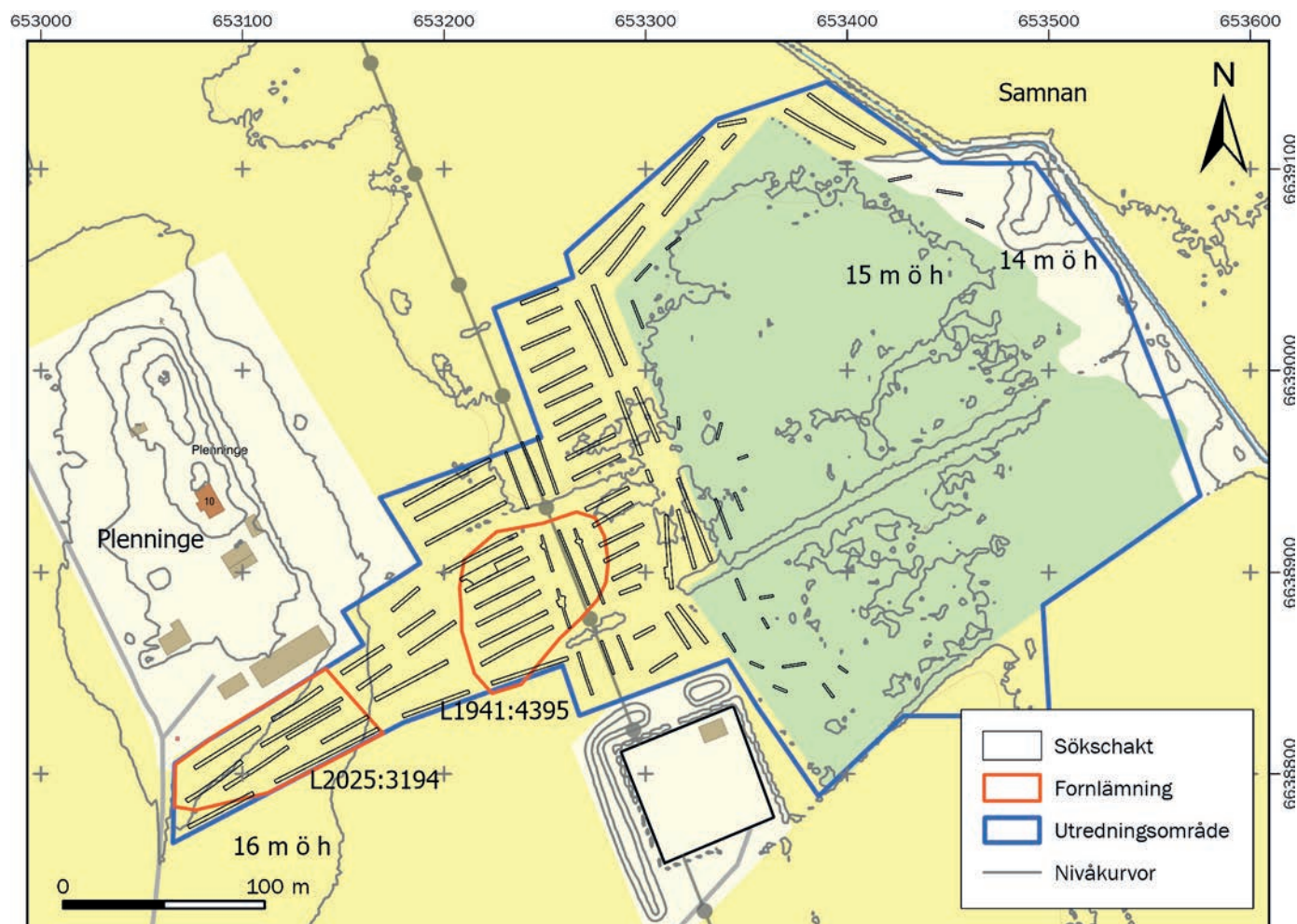
Vid fältinventeringen visade sig träden och snår växa relativt glest i skogsmarkens yttre delar. De inre delarna av skogen var mycket tät bevuxna med mindre träd, sly och snår. Därtill fanns hallon och brännässlor. Kraftiga stubbar tyder på att större träd tidigare har funnits i hela den trädbe-

vuxna delen. Av allt att döma har området efter denna avverkning vuxit igen. Ytterligare tecken på detta är att marken var ojämn och gropig. Tillammans talar detta för att avverkningen kan ha gjorts för omkring 10–20 år sedan. Inga tecken på äldre lämningar noterades i skogsmarken.

Genom skogsområdet löper ett kraftigt och relativt djupt dike, vilket dränerar både skogen och odlingsmarken väster om skogen. Det är förmodligen anlagt under 1900-talet. I den östra delen av den trädbevuxna delen fanns vattensamlingar, vilket tyder på att delar av området ännu är vattensjukt. Längst i öster ansluter utredningsområdet till vattendraget Samnan. Det har idag har en rak dragning och upplagda vallar tyder på att rensning har skett. Invid den grävda fåran kan tre meanderslingor urskiljas på nivåkurvan för 14 meter över havet (Figur 5). Deras botten ligger omkring 2 meter högre än botten av den nuvarande fåran. Samnan måste därför både ha uträtats och grävts djupare för att kunna dränera

de anslutande låglänta markerna. Sådana dikningar ska ha skett 1901 och 1942 (UNT 1942). Samtidigt bör meanderslingorna innebära att vattnet i Samnan åtminstone tidvis strömmade relativt fort. Nivåerna i skogsmarken och i anslutning till Samnan låg på 14–15 meter över havet.

Den västra delen av utredningsområdet låg aningen högre, med nivåer på 16–17 meter över havet. Detta höjdstreck bedömdes kunna vara ett möjligt boplatssläge, eftersom det anslöt till Plennings byläge. Dessutom har boplatser påträffats i motsvarande lägen vid Slavsta, Norrby och (Söder) Hällby (Fagerlund & Lucas 2009; Fagerlund 2017; Larsson med flera 2018, Lucas & Lucas 2013).

Figur 5. Utredningsområdet låg relativt lågt, på nivåer mellan 14 och 17 meter över havet. Längst i öster visar nivåkurvorna att vattendraget Samnan tidigare haft en meandrande fåra, där tre torrlagda slingor kan spåras. Här visas grävda sökschakt inom utredningsområdet samt forn lämningar, boplatsoområdet L2025:3194 och gravfältet L1941:4395 med justerad geometri. Skala 1:4 000.

Utredning steg 2

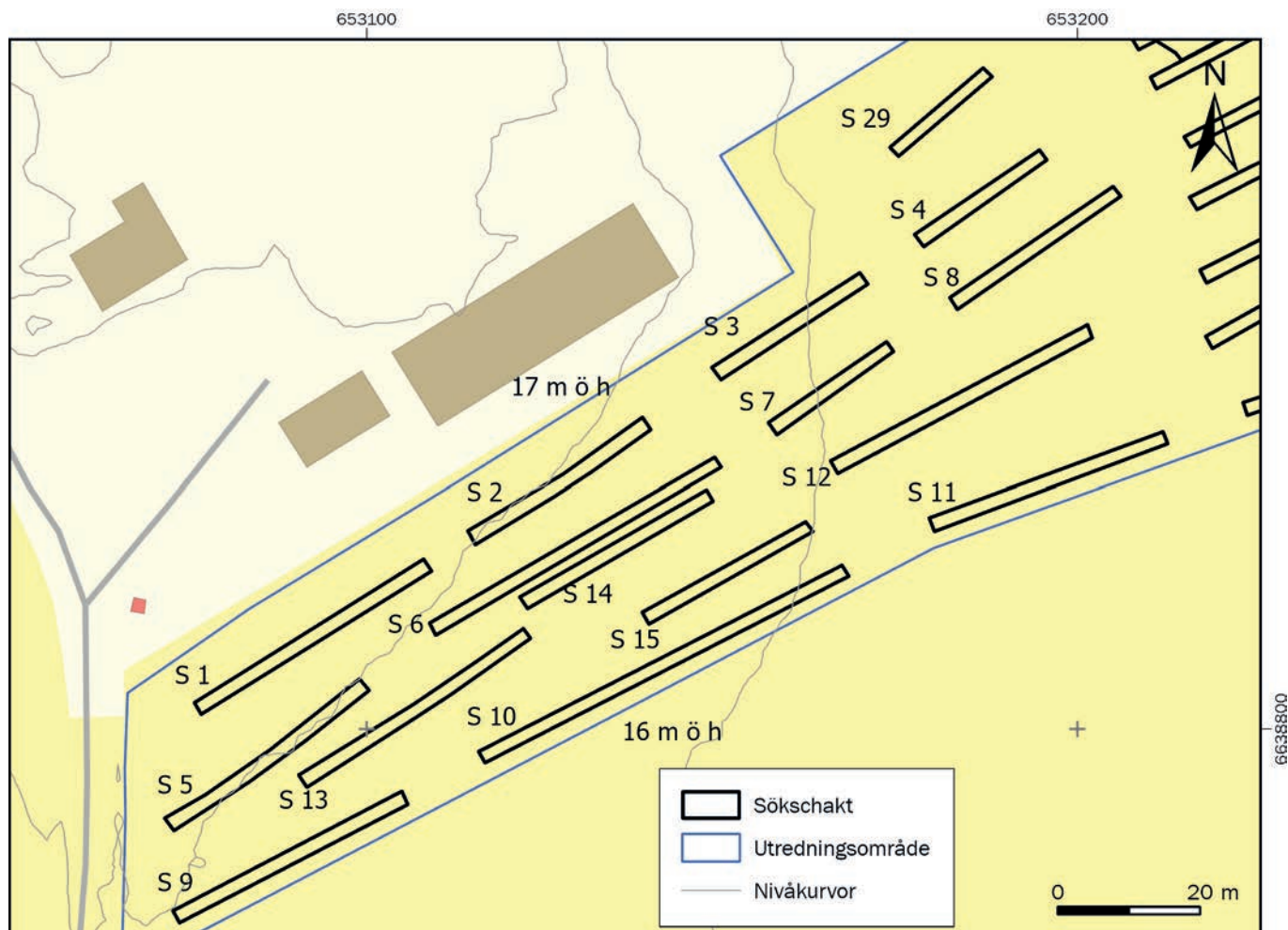
Inom utredningsområdet maskingrävdes schakt för att identifiera eventuella arkeologiska lämningar. Tyngdpunkten kom av praktiska tillgänglighetsskäl att ligga i den västra delen som utgjordes av odlingsmark. Där fanns också uppgifter om fornlämning eller rumslig anslutning till platser som möjligen kunde innehålla fornlämningar.

Schakt

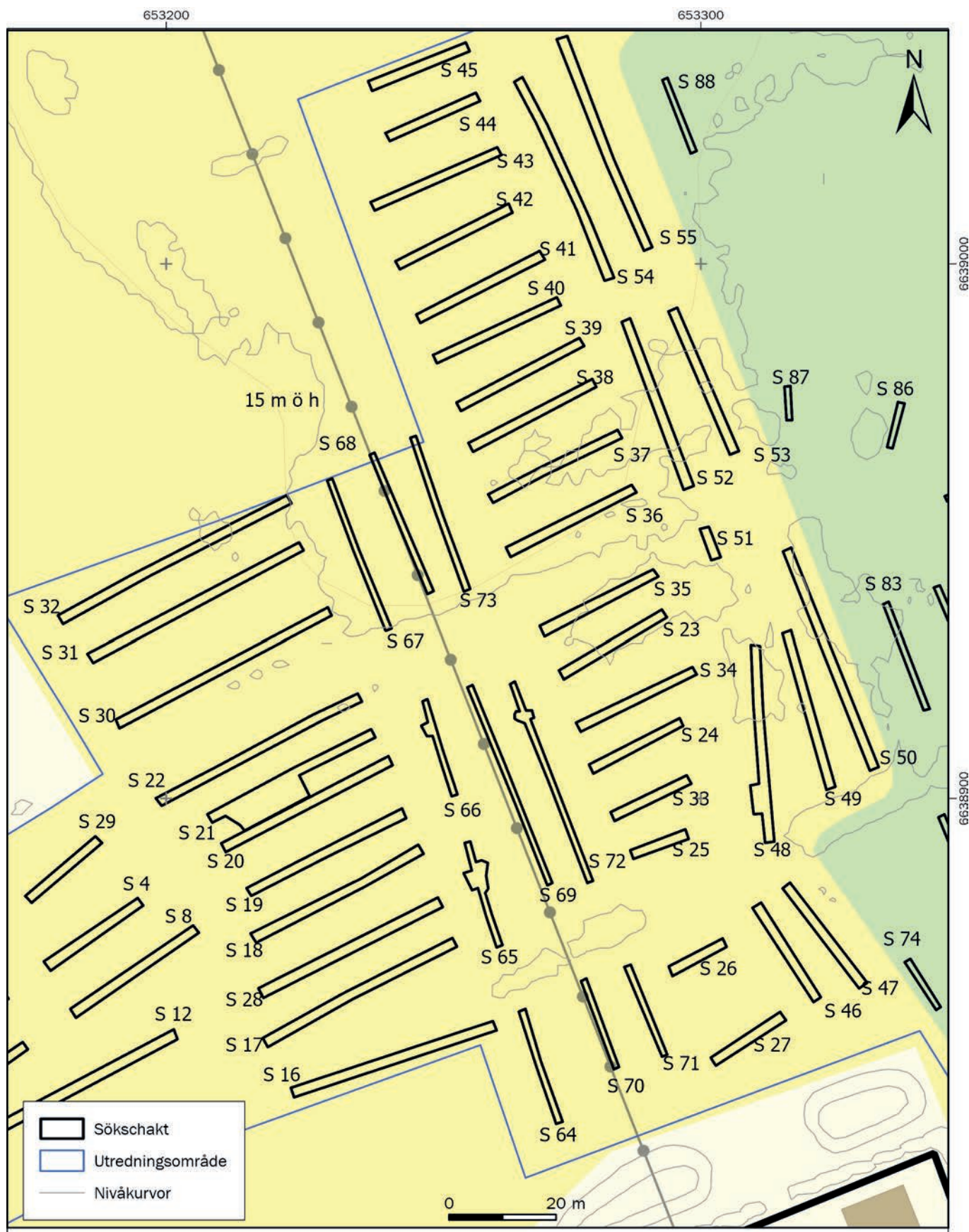
Vid schaktgrävningen maskingrävdes 93 schakt (Figur 5, 6, 7, 8). Schakten grävdes med enkel skopbredd, förutom på några platser där schakten vidgades för att klarlägga förekomst och utsträckning av arkeologiska objekt. Schakten var 2 meter respektive 1,2 meter breda eftersom två maskiner av olika storlek användes (Bilaga 1).

Det stora flertalet av schakten (73 styck) grävdes i odlingsmarken, medan 20 grävdes i de yttre delarna av skogsmarken. Schaktens sammanlagda yta uppgick till 4 076 m². Det motsvarade 4,3 % av det totala utredningsområdet. Schakten var fördelade på 3 868 m² i odlingsmarken och 208 m² i skogsmarken. Jämfört med ytornas storlek motsvarade schakten 11,8 % av odlingsmarken respektive 0,3 % av skogsmarken.

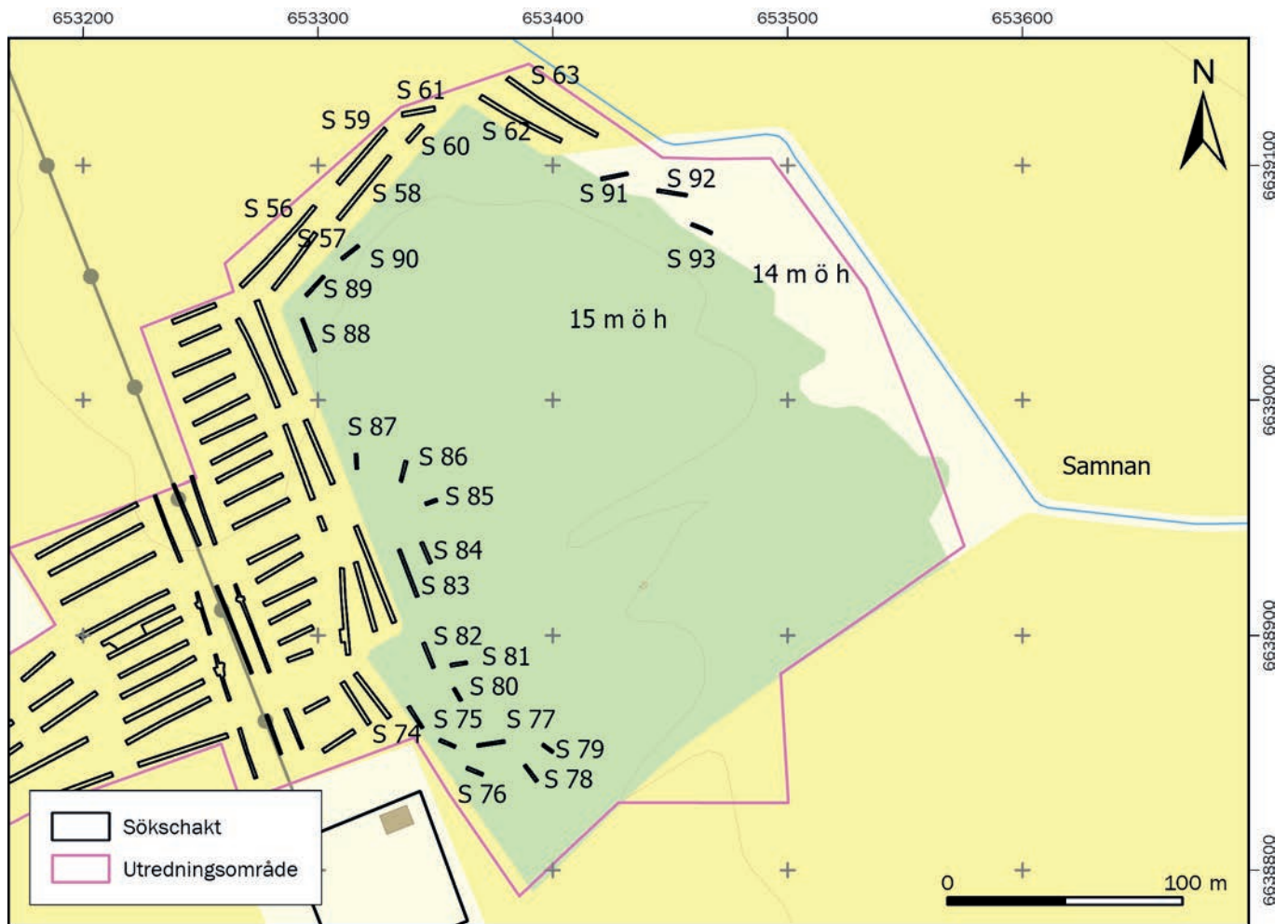
Den mycket låga andelen schakt i skogsmarken avspeglade att det till stor del inte var möjligt att komma in med en grävmaskin. I skogsmarkens yttre delar varierade växtlighetens täthet, där vissa parter var relativt öppna, medan andra var tätbevuxna.

Figur 6. Karta över sökschakt i den västra delen av utredningsområdet. Denna del låg något högre, med nivåer på 16–17 meter över havet. Skala 1:1 000.

Figur 7. Karta över sökschakt i den mellersta delen av utredningsområdet. Denna del utgjordes av ett flackt parti, med nivåer på omkring 15 meter över havet. Skala 1:1 000.

Figur 8. Kartan visar grävda schakt i den östra delen av utredningsområdet, vilka samtliga saknade spår av äldre lämningar. Skala 1:3 000.

Arkeologiska objekt

I schakten påträffades sammanlagt 47 arkeologiska objekt. De utgjordes av 8 härdar, 26 stolphål, 5 nedgrävningar, 7 lager och 1 störning (Bilaga 2). Ett fåtal undersöktes och handgrävdes i varierande grad för att klarlägga deras karaktär och innehåll. Särskilt gällde detta objekt inom ytan för det utpekade undersökta gravfältet.

Typer av arkeologiska objekt

Härdarna (A1, A4, A21, A23, A24, A33, A39, A44) var 0,5–1,4 meter stora med rundad form (Figur 11, 12, 13). De bestod av kol, sot, skörbrända och skärviga stenar (Figur 9). Några av dem hade inga skörbrända eller skärviga stenar, vilket skulle kunna tyda på att de skadats av plöjning. I härden I A23 fanns rödbränd lera i kanten vilket tyder på att eldningen nått hög temperatur.

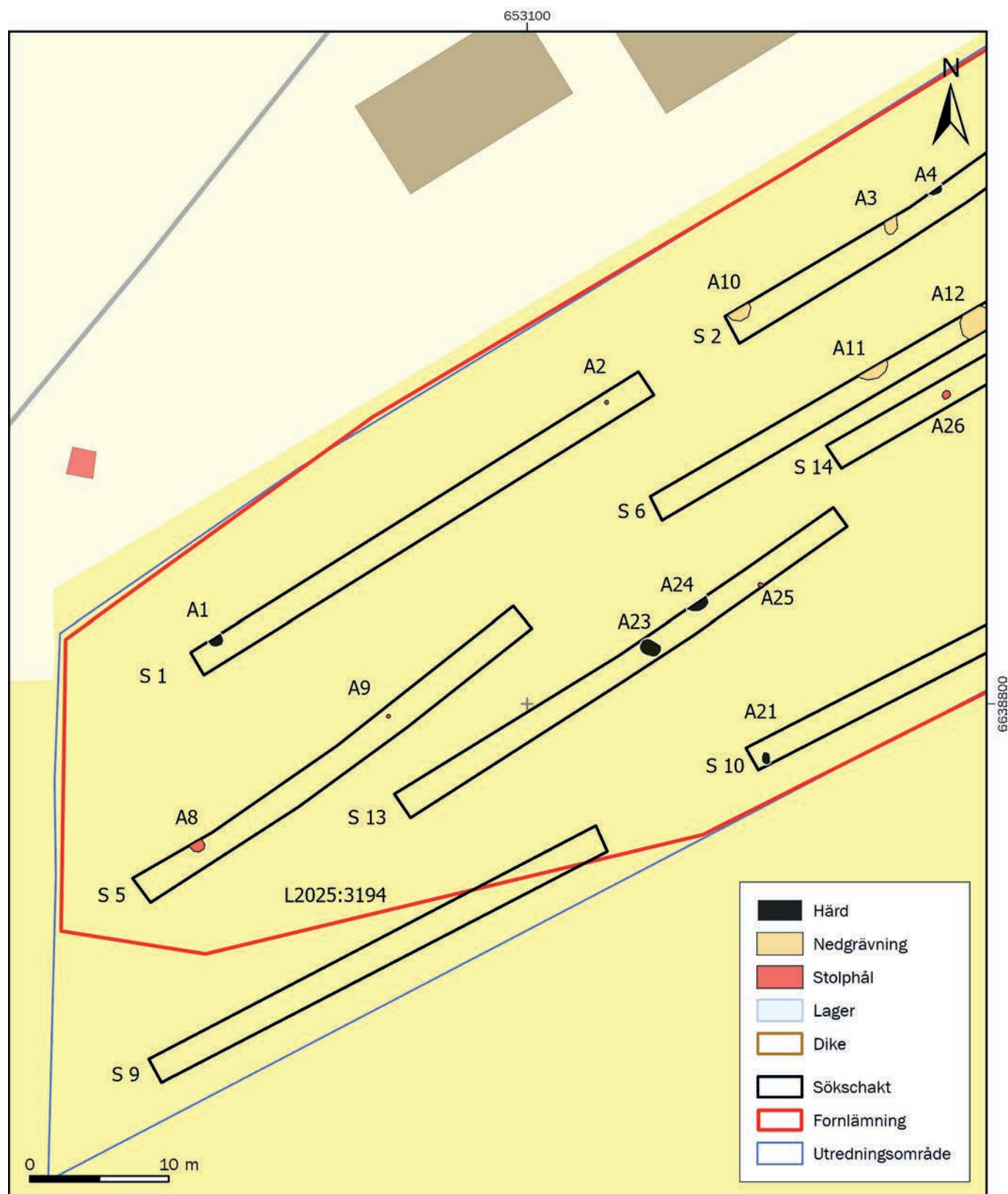
Stolphålen (Bilaga 2) var 0,15–1,0 meter stora med rundad form. Hälften av dem låg i intervallet 0,3–0,5 meter. Nio stolphål, varav två sentida hade stenskonung (Figur 10). I ytterligare sex stolphål fanns enstaka stenar. Stolphålen A15 och A8 innehöll rester av en trästolpe, varav A8 av allt att döma var sentida. Stolphålet A13 hade en ore-gelbunden form med en tydlig midja, men ingen skillnad i fyllningen. Den skulle kunna utgöra två stolphål, möjligen en omstolpning. I A26 fanns ett rikligt inslag av kol och sot, vilket skulle kunna tyda på att den innehåller en bränd stolpe. I ytan av stolphålen A43 fanns ett järnföremål och i A45 fanns yngre rödgods, varför de kan betraktas som sentida. Till de sentida hör också A8 som att döma av trästolpens kondition.

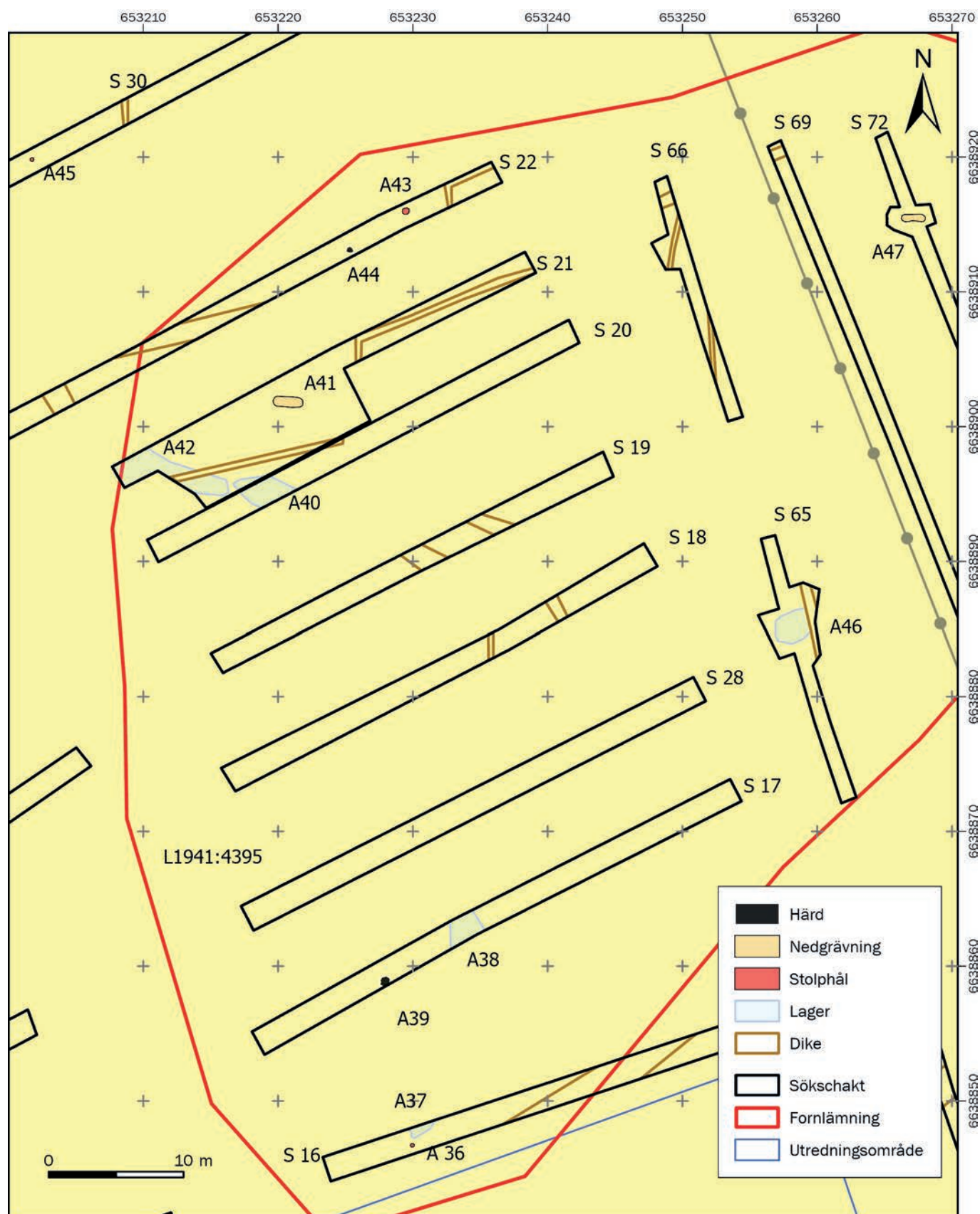
Figur 9. I utredningsområdets västligaste del fanns flera härdar, däribland A23 i bild. Foto mot nordöst, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 10. Stolphålen A30 och A31 hade kraftig stenskoning och ingick i ett stolphus. Foto mot söder, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 11. Arkeologiska objekt i den västligaste delen av utredningsområdet och i den västra delen av boplatsoområdet L2025:3194. Skala 1:400

Figur 13. Arkeologiska objekt i den mellersta delen av utredningsområdet, inom gravfältet L1941:4395. Skala 1:400.

Figur 14. Nedgrävningen A41 var avlång och orienterad i öst-väst. Foto mot söder, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 15. A37 bestod av fläckar av sot och kol samt små fragment av brända ben, vilka är möjliga rester efter en brandgrav. Foto mot väster, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Nedgrävningarna (A3, A11, A12, A41, A45) var en heterogen grupp. De var 1,1–2,4 meter stora. Två (A41 och A45) var långsmala, 1,75–2,1 meter långa och 0,55–0,65 meter breda, samt visade sig vid handgrävning vara 0,22–0,3 meter djupa (Figur 14). A41 hade plan botten, medan A45 hade rundad botten. I botten av A41 fanns rester av trä. Eftersom de var orienterade i öst-väst rör det med stor sannolikhet av gravar. Av de andra nedgrävningarna innehöll A12 kol, bränd lera och skörbrända stenar. Däremot kan A3 och A11 vara naturliga skiftningar i leran eller sentida.

Även lagren hade varierande karaktär. A22 och A35 var 9–10 meter långa och bestod av lera med skörbränd och skärvig sten, enstaka kol, bränd lera och obrända ben. Vid grävning visade sig A22 vara 0,15 meter tjockt. Sannolikt är de delar av ett större sammanhängande lager, eftersom de påträffades i schakt 10 och 15 som låg bredvid varandra. En helt annan karaktär hade A37 och A38 som bestod av 2,0–2,7 meter stora ytor med tunna fläckar av sot med små kolbitar och mycket små fragment av brända ben (Figur 15). De skulle kunna vara rester av brandgravar. Lagret A46 var 2,6 × 2,15 meter stor och bestod av en ansamling av 0,05–0,2 meter stora stenar i en fyllning av lera. Vid grävning visade den sig vara i fyllningen fanns keramik, brända ben och djurtänder. Slutligen låg A40 och A42 nära varandra och bestod av stenpackningar av 0,05–0,2 meter stora stenar. I fyllningen fanns tegel, järnfragment och trärester, varför de är sentida.

En sentida skräpgrop var A10 på grund av dess innehåll av järn, porslin och glas. Till de sentida lämningarna hör också talrika igenfyllda diken och täckdiken.

Objektens rumsliga fördelning – boplatsoområdet

Det stora flertalet av de arkeologiska objekten hade förhistorisk karaktär, men det fanns också mindre inslag av sentida lämningar. De förhistoriska lämningarna var samlade i två olika ytor inom utredningsområdet, nämligen längst i väster och i områdets mitt.

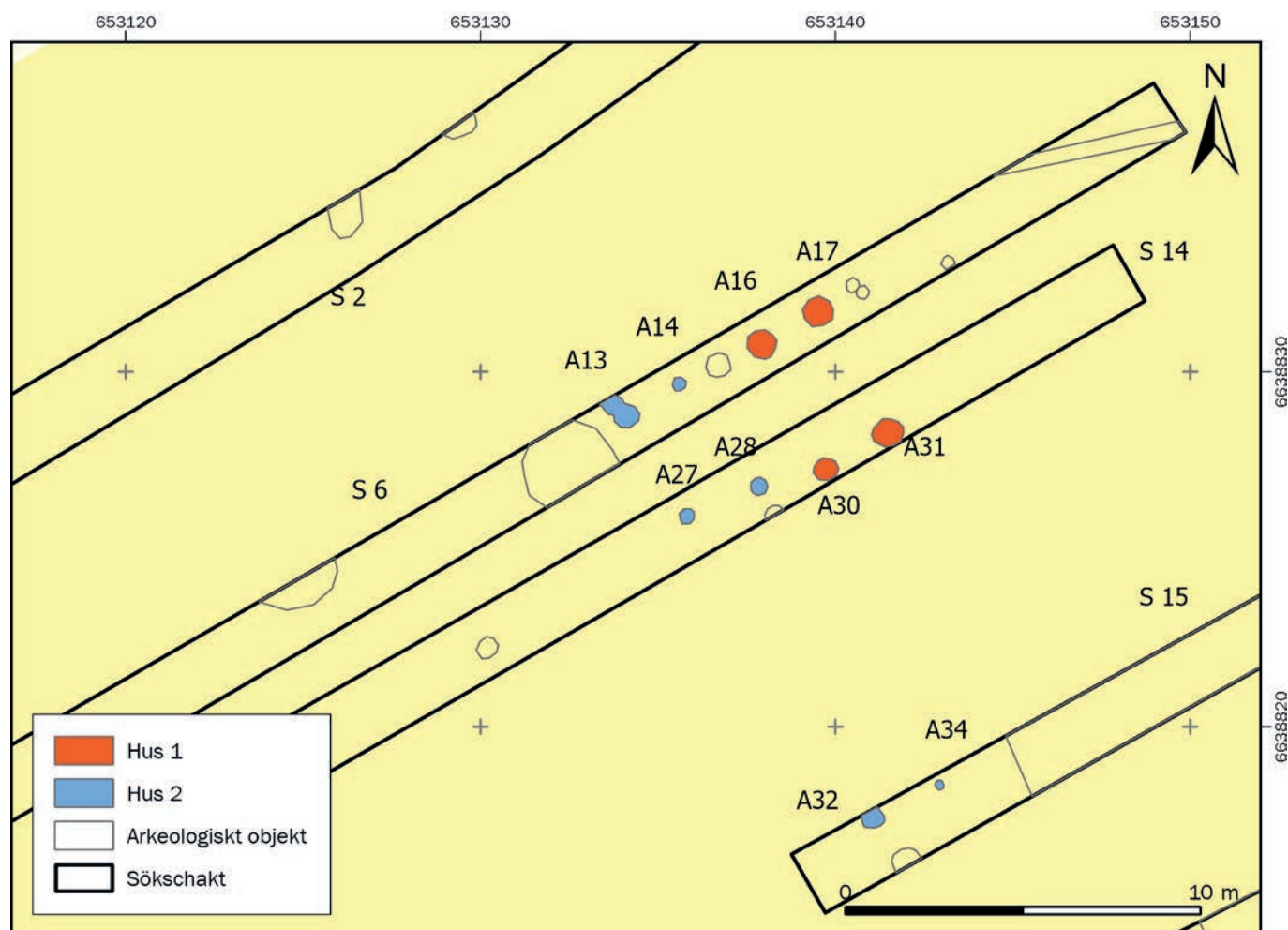
I den något högre belägna västra delen fanns 6 härdar, 23 stolphål, 1 nedgrävning och 2 lager med skärvsten i lera. De utgör boplatsoområdet L2025:3194 (Figur 11, 12). Flertalet arkeologiska objekt låg i boplatsoområdets östra del och anslöt till höjdens östra kant, vilken också utgör dess gräns mot öster. I boplatsoområdets västra del verkar de arkeologiska objekten vara färre och ligga glest. Möjligen kan boplatsoområdet fortsätta utanför utredningsområdet, på den västra sidan vägen som leder till Plenninge. Boplatsoområdet fortsätter troligen mot norr och söder utanför utredningsområdet, det vill säga in mot Plennings byläge respektive på höjdsträckningen söderut.

I boplatsoområdets östra del låg stolphålen relativt tätt. Bland dessa kunde två troliga treskeppiga stolphus urskiljas (Figur 16, 17). Hus 1 bestod av stolphålen A16, A17, A30 och A31, vilka hade tydlig stenskonung. Stolphålen var parställda och markerar de bockar som inne i huset burit upp taket. Husets längd var minst 4,5 meter, men var troligen betydligt längre. Bockbredden, det vill säga avståndet mellan de parställda stolparna var nästan 2 meter. Det skulle kunna tyda på att huset varit nästan 6 meter brett.

Hus 2 låg strax väster om Hus 1. Det tolkas bestå av de sex stolphålen A13, A14, A27, A28, A32 och A34, som var parställda. Enbart A32 hade stenskonung. Till skillnad mot Hus 1 varierade stolphålens storlek. Vidare innehöll A13, A14, A27 och A28 påtagligt med kol och sot, samt att A13 och A14 hade en fyllning av rödbrun lera, vilket skulle kunna tala för att huset brunnit. Husets längd uppskattas till minst vara 14 meter. Bockbredden var nästan 2 meter, varför husets bredd bör ha varit omkring 6 meter.

Figur 16. Stakkäppar visar stolphåll i hus 1. Foto mot väster, Hans Göthberg, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 17. Plan över de två husen inom boplatsoområdet L2025:3194. Skala 1:200.

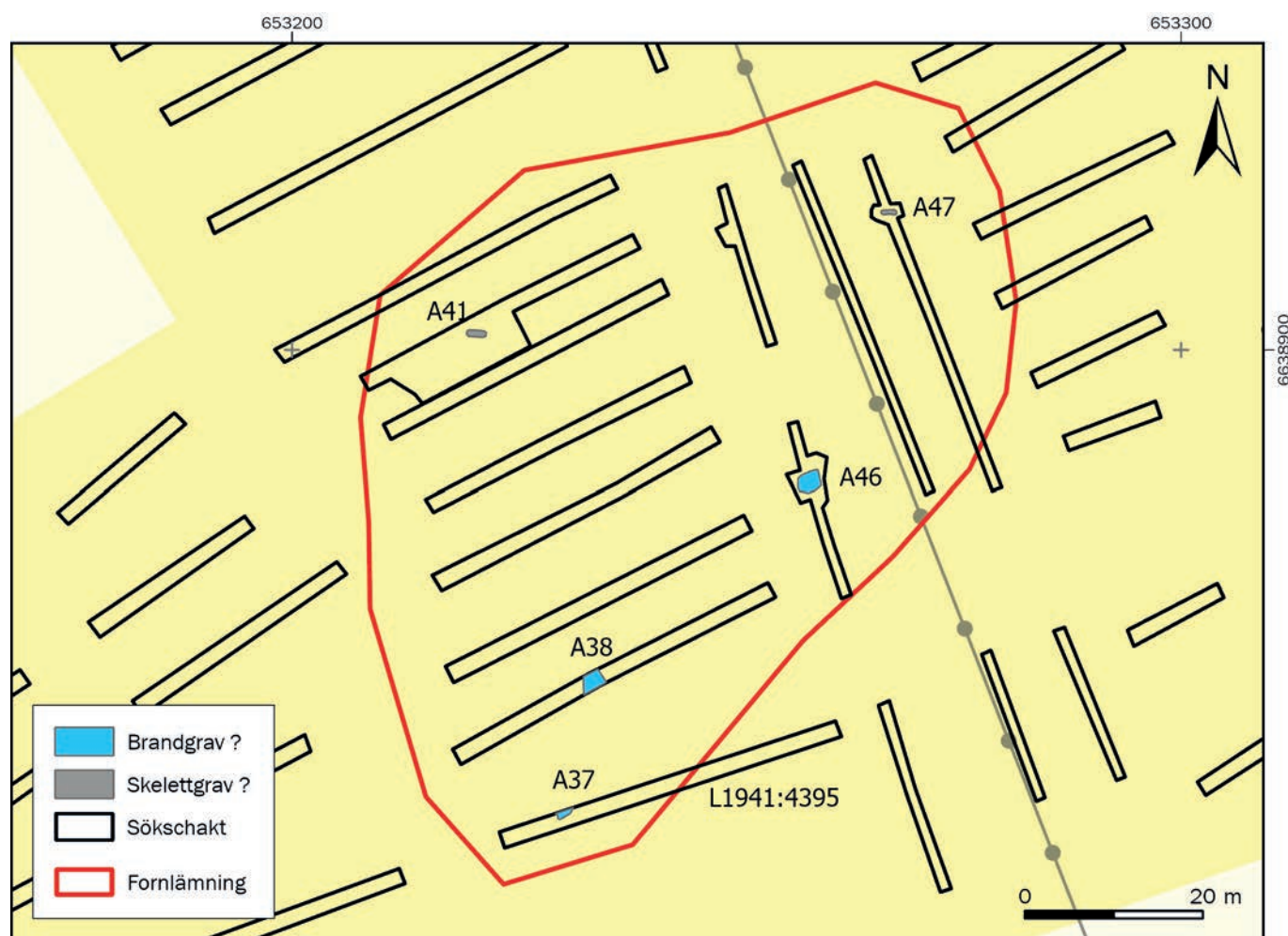
Båda husen låg parallellt och var orienterade i nordnordväst-sydsydost. De två uppsättningarna av parställda stolphål ligger dock för nära varandra för att de skulle ha kunnat stått på platsen samtidigt. Husen har därför sannolikt avlöst varandra, men det är inte möjligt att nu avgöra vilket av dem som är äldst.

Ett annat drag inom boplatssområdet är att bara härdarna A4 och A33 låg i närheten av stolphusen, men kan av rumsliga skäl inte ha ingått i något av dem. De fyra andra härdarna låg i den västra delen av boplatssområdet, där objekten generellt låg relativt glest. Möjligen kan det avspegla en funktionell uppdelning där eldningsverksamhet bedrevs på avstånd från husen. Däremot låg lagren A22 och A35 med skärvig och skörbränd sten, fragment av bränd lera, och obrända ben i anslutning till stolphusen. Lagren bör representera deponering av avfall.

Inom boplatssområdet finns också störningen A10, stolphålet A8 som är sentida och avspeglar att gårdsbebyggelsen i Plenninges legat strax norr om utredningsområdet. Till denna kategori kan nedgrävningarna A3 och A11 möjligen också höra.

Gravfältet

En andra ansamling av arkeologiska objekt med förhistorisk karaktär påträffades i en något lägre belägen yta i utredningsområdets mitt, i stort sett inom lämningen L1941:4395. Den är registrerad som "Grav – uppgift om typ saknas" och ska enligt uppgift vara ett gravfält som undersökts på 1920-talet. I dess sydvästra del identifierades de två lagren A37 och A38 som innehöll fläckar av sot och kol med inslag av mycket små fragment av brända ben (Figur 13, 15, 18).

Figur 18. Inom gravfältet L1941:4395 finns rester av troliga skelettgravar och brandgravar. Skala 1:800.

De skulle kunna vara infiltrationsskikt under tidigare undersökta brandgravar, troligen efter brandlager. Till denna kategori kan eventuellt också härdarna A39 och A44 höra.

I lämningens norra del fanns också de avlånga nedgrävningarna A41 och A45 som var orienterade i öst-väst (Figur 13, 14, 18). I A41 av dem fanns fragment av trä i botten, vilket tolkats som rester av botten av en kista (Figur 19). Inga obrända ben påträffades dock i nedgrävningarna. De skulle därför kunna vara spår av skelettgravar, vilka undersökts. De brända ben som påträffades i fyllningen skulle kunna avspegla förekomsten av äldre brandgravar i närheten.

Inom ytans sydöstra del fanns det oregelbundna och grunda lagret A46 med en gles förekomst av sten i lera. I dess fyllning fanns fragment av keramik, och brända ben (Figur 20). Möjligen kan det vara spår av ytterligare en grav, mest sannolikt en brandgrav.

Inom och i anslutning till området med möjliga gravlämningar fanns också de tre stolphålen A36, A43 och A45. Av dessa var A43 och A45 var sentida att döma av ett järnföremål och yngre rödgods i fyllningarna. Där fanns också lagren A40 och A42 med stenpackningar, vilka innehöll tegel, järn och trä, samt därför var sentida. Därutöver fanns talrika igenfyllda diken och täckdiken, vilket visar ett stort behov att dränera området.

Figur 19. I botten av A41 fanns rester av trä, här under framrensning. Träresterna har tolkats som resterna efter en kista. Foto mot väster Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 20. I lager A46 fanns stenar i lera, samt keramik och brända ben. De har tolkats som rester av en undersökt brandgrav. Foto mot norr, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Östra delen av utredningsområdet

I odlingsmarken öster om kraftledningen påträffades överhuvudtaget inga arkeologiska objekt av förhistorisk karaktär utan enbart diken. Det gäller också ytan i anslutning till den nordligaste kraftledningsstolpe vid schakt 43–45. I några schakt, bland annat schakt 48, fanns emellertid mörka färgningar. Vid närmare rensning och granskning visade sig de inte innehålla någon sot eller kol, utan enbart mylla. Troligen är de spår av stubbar och rötter till träd, eftersom den trädbevuxna delen av betesmarken enligt kartan från 1765 hade en något större utbredning i väster än för närvarande.

I den större delen av trädbevuxna delen av utredningsområdet växte träd och sly så tätt att inga schakt kunde grävas. Sådana kunde enbart grävas där träden stod glest, vilket innebar kanten av de västra, nordvästra och östra delarna. Där grävdes 20 schakt, men inga spår av vare sig äldre eller yngre lämningar påträffades. Underlaget utgjordes av lera i flertalet schakt, utom i den sydvästra delen i schakt 75–82 där det fanns silt. Det skiljer sig från resten av utredningsområdet och skulle kunna avspegla avvikande markförhållanden inom delar av den skogsbevuxna marken.

Ett förhållande som har påverkat användningen av områdets är grundvattennivåerna. Vid fältinventeringen visade det sig att det fanns vattensamlingar i delar av den nordöstra delen av skogsområdet. Detta trots att ett kraftigt dräneringsdike korsar skogen, samt att vattendraget Samnan idag löper i en djup grävd fåra. Det kontrasterar mot att botten av meanderslingorna invid Samnan ligger uppemot 2 meter högre än dagens vattennivå i vattendraget. Det har också konsekvenser för tolkningen av möjlig äldre markanvändning. De flacka markerna i anslutning till Samnan bör därför milt sagt ha varit vattensjuka före dräneringen.

Att inga lämningar påträffades i kanterna av skogsmarken överensstämmer med och förstärks av att inga lämningar heller påträffades i schakten i de anslutande delarna av odlingsmarken öster om kraftledningen. Sammantaget tolkas därför skogsområdet inte ha nyttjats för kort- eller långvariga mänskliga verksamheter som kunnat avsätta spår i marken. Det talar för att de under järnålder, medeltid och historisk tid har använts som betesmark och ängsmark.

Fynd

Fyndmaterialet hade liten omfattning och omfattade 9 fyndposter (Bilaga 3). Ben var den mest talrika gruppen och utgjordes av 6 fyndposter, varav 4 av brända ben och 2 av obrända ben. Mängden brända ben uppgick till 6 gram och benfragmenten har inte kunnat bestämmas osteologiskt på grund av att fragmenten var mycket små. Det är därför oklart om de härrör från människa eller djur. Mängden obrända ben (F4, F6) uppgick till 27 gram och bland dem fanns en hästtand. Dessutom fanns en fyndpost keramik av förhistorisk karaktär med magring (F5). Vikten av fragmenten uppgick tillsammans till 28 gram. Vidare fanns två fyndposter bränd lera (F7, F9), som utgjordes av vitrifierad lera. Efter fyndregistreringen gallrades de. Vid schaktning och rensning påträffades dessutom fynd av sentida karaktär som yngre rödgods, porslin, glas och tegel. Dessa registrerades inte och återdeponerades i schakten. Vid metalldetektering av schakten påträffades ett mindre antal metallföremål som hästsko, spikar, hästkosömmar av järn, mynt och patronhylsor. De hade alla sentida karaktär och återdeponerades i schakten utan att registreras eftersom de inte kunde knytas till något arkeologiskt objekt.

De brända benen påträffades i lager A37, A38 och A46, vilka kan utgöra återstoden av undersökta brandgravar. Dessutom påträffades brända ben i nedgrävningen A41, som kan vara en undersökt skelettgrav. Sannolikt har de hamnat i nedgrävningens fyllning sekundärt. Obrända ben påträffades i lager A46, men också i lager A22 i boplatssområdet L2025:3194. Keramiken påträffades i lager A46. Bränd lera härrörde från A22 och A41.

Analyser

Vid fältarbetet togs prover för analys av vedart och ^{14}C för att kunna tidsfästa lämningarna.

Vedartsanalys

Fyra prover genomgick vedartsanalys av Erik Danielsson/VEDLAB. Tre prover utgjordes av träkol och ett av trä. Syftet var att bestämma vilka fragment som var bäst lämpade för ^{14}C -analys. De analyserade proverna togs i härden A4 och stolphålet A27 från boplatssområdet L2025:3194, samt i lagret A37 och nedgrävningen A41 från L1941:4395. I A37 och A41 utgjordes proven av tall. I A4 fanns al, ek och tall, varav al valdes ut för ^{14}C -analys. I A27 fanns björk och gran, varav björk valdes ut för ^{14}C -analys.

^{14}C -analys

Fyra prover ^{14}C -analyserades vid Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet vid Uppsala universitet (Bilaga 4).

Dateringarna är fördelade på två grupper. Proverna från boplatssområdet L2025:3194 gav dateringar till 400- och 500-tal, det vill säga folkvandringstid och tidig vendeltid (Figur 21). Proverna från gravfältet L1941:4395 ligger i 900–1100-tal och därmed sen vikingatid och tidig medeltid. Provet av träkol i A37 är äldre än provet av trä från botten av nedgrävningen A41.

Lab-nr	Ark obj	Material vedart	¹⁴ C-datering	1 sigma kal (68,2%)	2 sigma kal (95,4%)
Ua-88943	A4/ L2025: 3194	Träkol/al	1617±29 BP	417 – 438 AD (21,4%) 461 – 477 AD (14,8%) 497 – 533 AD (31,6%)	411 – 540 AD (95,3%)
Ua-88944	A27/ L2025: 3194	Träkol/björk	1530±30 BP	482 – 489 AD (4,8%) 537 – 594 AD (63,0%)	434 – 466 AD (11,4%) 474 – 519 AD (15,6%) 528 – 602 AD (68,4%)
Ua-88945	A37/ L1941: 4395	Träkol/tall	1093±29 BP	897 – 921 AD (26,1%) 954 – 993 AD (41,9%)	891 – 995 AD (89,7%) 1005 – 1017 AD (5,5%)
Ua-88946	A41/ L1941: 4395	Trä/tall	920±29 BP	1046 – 1084 AD (32,1%) 1094 – 1103 AD (6,2%) 1123 – 1164 AD (28,5%)	1036 – 1179 AD (89,5%) 1191 – 1207 AD (5,6%)

Figur 21. Lista över analyserade prover för ¹⁴C-datering. ¹⁴C-värden med kalibrering efter IOSACal v0.4.1.

Diskussion, utvärdering och antikvarisk bedömning

I utredningsområdets västra del påträffades tidigare okända boplatslämningar, vilka har registrerats som boplatksområdet L2025.3194 i KMR. Det består av minst två stolplus och ytor för eldningsverksamhet och avfallsdeponering. Stolplusen kan inte vara samtida utan har troligen avlöst varandra eftersom de har samma orientering. Boplatksområdet kunde endast avgränsas mot öster varför dess storlek oklar. Boplatksområdet ligger i den högsta delen av utredningsområdet, på nivåer om 16-17 meter över havet. Två 14C-analyser har gett dateringar till folkvandringstid och tidig vendeltid. Det talar för att boplatser tillhör den relativt talrika grupp boplatser från romersk järnålder och folkvandringstid som har berörts av arkeologiska undersökningar i Fyrislund och Danmarks socken under de senaste årtiondena (Göthberg med flera 2002; Göthberg & Åberg 2007; Henniuss 2012; Larsson med flera 2018, Hed Jakobsson med flera 2019; Larsson 2022)

Noterbar är också boplatsernas närhet till Plenninges byläge enligt lantmäterikartor från 1600-talet och framåt. Det är en motsvarighet till de bosättningar från slutet av äldre järnålder som undersökts vid Slavsta, Norrby och Nederkumla i Fyrislund i Fyrislund (Fagerlund & Lucas 2009; Lucas 2017; Larsson med flera 2018; Hed Jakobsson med flera 2019). Andra bosättningar har visat sig ha dateringar till yngre järnålder, däribland Övergnista, Söderhellby och Slavsta (Lucas & Lucas 2013; Lucas 2017; Fagerlund 2017). Det talar för att den påträffade boplatserna vid Plenninge är en föregångare till den gård som är belagd under medeltid.

I den aningen lägre belägna marken öster om boplatserna och sydöst om Plenninge finns en uppgift om ett gravfält, L1941:4395 som ska ha undersökts på 1920-talet. Uppgifter om dokumentation och föremål verkar inte finnas i relevanta arkiv och museer (Göthberg 2024). En genomgång av Upplands Fornminnesförenings tidskrift från 1910 till 1940 har inte gett något belägg för undersökningen. Inte heller finns några uppgifter om detta i UNT från perioden 1920 till 1950.

Eftersom det utpekade området var beläget i ängs- och betesmark kan det ha varit i samband med dess uppodling till åker som gravar upptäcktes och undersöktes, vilket är känt från andra platsen under 1900-talets början.

Vid utredningen påträffades trots allt lämningar, vilka gav intryck av att vara tidigare undersökta gravar. Det fanns två avlånga nedgravningar orienterade i öst-väst. En av dem innehöll trä i botten, vilket kan vara botten av en kista. Trots att inga obrända ben efter skelett påträffades, talar det för att det rör sig om skelettgravar. I området fanns också några lager med tunna fläckar av sot och kol vilka innehöll små fragment av brända ben. Det skulle kunna vara infiltrations-skikt under brandgravar. Dateringar ligger i slutet av vikingatid för en brandgrav och från tidig medeltid för kistgraven.

Gravfält med både skelettgravar och brandgravar från detta skede finns på några platser omkring Uppsala, däribland vid Sävja och Enbacken i Årsta (Gräslund 1991, 2001; Fagerlund med flera 2014; Sjöling 2007). En faktor är det rumsliga förhållandet till samtida eller yngre bebyggelse. I Fyrislund har undersökta gravfält legat relativt nära bylägen vid Plenninge och Nederkumla (Hed-Jakobsson med flera 2019) Detta gäller också Gnista om man utgår från Nedergnistas byläge, vilket dock ligger relativt lågt, på nivåer strax över 10 meter över havet (Henniuss, Sjöling & Prata 2016). Därremot ligger gravfälten vid Enbacken och Sävja, långt från Årsta och Ångelsta respektive Sävja.

En annan faktor är gravfältens topografiska läge. Vanligen ligger de på höjder i impedimentmark, däribland vid de närbelägna Enbacken och Nederkumla samt Sävja (Sjöling 2007; Fagerlund med flera 2014; Hed Jakobsson med flera 2019). Mer ovanligt är att gravfälten ligger i nuvarande odlingsmark, men i Fyrislund finns sådana vid Gnista, L1944:6873 och L1944:7131 (Henniuss, Sjöling & Prata 2016). Möjligen kan också L1944:7048 mellan Kumla och Sällinge höra dit. Marken där gravfältet vid Plenninge låg

har använts som äng och betesmark enligt lantmäterikartor från 1600-tal och framåt. Även vid Gnista låg gravfältet i ängs- och betesmark, vilken uppodlades från 1600-talet och framåt (Hennius, Sjöling & Prata 2016 sida 23). Noterbart är också att gravfältet vid Enbacken låg inom betesmark, medan gravfältet vid Sävja låg på gränsen mellan åker och ängsmark (Sjöling 2007, Fagerlund med flera 2014).

En möjlighet är att sådana avvikande lägen för gravfält i lågliggande mark använd som ängs- och betesmark eller på avstånd från byläge kan vara en avspiegling av religionsskiftet och markering av en ny tro (Tesch 2017).

Utvärdering av undersökningsplan

Inom utredningsområdet togs schakt upp som motsvarade 4,3% av området. Fördelat på markslag togs schakt upp inom 11,8% av odlingsmarken och 0,3% av skogsmarken. Inom gravfältet L1941:4395 togs schakt upp som motsvarade 16,0% av dess yta. Inom boplatsoområdet L2025:3194 togs schakt upp som motsvarade 15,8% av ytan.

I undersökningsplanen inför utredningen noteras uppgiften om ett undersökt gravfält inom utredningsområdet. Dessutom bedömdes att det

möjligen kunde finnas boplatsslämningar, främst i högre lägen. Båda dessa företeelser konstaterades i och med att arkeologiska objekt påträffades som av allt att döma utgör undersökta gravar. Dessutom påträffades boplatsslämningar på det högsta partier av utredningsområdet strax söder om Plenninge gård. Vidare tyder schaktgrävningen på att den östra delen av utredningsområdet inte innehåller några lämningar, vara sig odlingsmarken eller den trädbevuxna delen. Denna del är topografiskt lågt belägen nära det under 1900-talet utdikade vattendraget Samnan. Det innebär att området dessförinnan bör ha varit blött och vattensjukt.

Antikvarisk bedömning

Det vid utredningen påträffade boplatsoområdet L2025:3194 har fått den antikvariska bedömningen Fornlämning. Vad gäller L1941:4394 har arkeologiska objekt påvisats vid utredningen som kan vara spår av gravar. I norr och söder har de arkeologiska objekten en något större utbredning än den hittills gällande utbredningen i KMR. Lämningens geometri har därför korrigerats i KMR. En konsekvens är också att gravfältet i söder möjligen kan fortsätta utanför utredningsområdet. Eftersom det i viss mån finns lämningar kvar har den antikvariska bedömningen ändrats från Ingen antikvarisk bedömning till Fornlämning.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202500420

Plats: Plenninge 1:4 med flera, Vaksala socken, Uppsala kommun.

Forulämningsnummer: L1941:4395, L2025:3194

Forulämningsstyp: Gravfält, boplatsoområde

Typ av undersökning: Utredning steg 1 och 2

Orsak till undersökning: Anläggning av elstation

Företagare: Svenska kraftnät

Fältarbetsperiod: 21 maj–3 juni 2025

Upplandsmuseets projektledare: Hans Göthberg

Upplandsmuseets personal: Amanda Jönsson, Ebba Drugge

*Upplandsmuseets diarienummer:*122-2025

Upplandsmuseets projektnummer: 80 014

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-9092-2024 (2025-03-31)

Koordinat- och höjdsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: 9 fyndposter, varav 2 gallrades. Förvaras i Upplandsmuseets magasin i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Litteratur

Dahlbäck, Göran, Ferm, Olle & Rahmqvist, Sigurd. 1984. Det medeltida Sverige. Band 1 Uppland: 2 Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Riksantikvarieämbetet. Stockholm

Fagerlund, Dan. 2017. Slavsta – Gårdar och gårdsoffer från romartid till medeltid. Upplandsmuseets rapporter 2017:26. Uppsala.

Fagerlund, Dan, Frölund, Per, Göthberg, Hans & Syse, Bent. 2014. Ett gravfält från övergången mellan vikingatid och medeltid i Sävja. Upplandsmuseets rapporter 2014:12.

Fagerlund, Dan & Lucas, Robin. 2009. Slavsta – romartida bebyggelse och vikingatida kult. Upplandsmuseets rapporter 2009:01.

Gräslund, Anne-Sofie. 1991. Var begravdes bygdens första kristna? I: Ferm, Olle (red.). Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till Det medeltida Sverige 5. Riksantikvarieämbetet.

Gräslund, Anne-Sofie. 2001. Ideologi och mentalitet. Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horisont. OPIA 29.

Göthberg, Hans. 2017. Boplatser på Uppsalasläätten. Utbyggnad av fibernätverk Jälla – Skölsta. Arkeologisk schaktningsövervakning. Upplandsmuseets rapporter 2017:16.

Göthberg, Hans. 2024. Plenninge i Vaksala. Arkeologisk utredning, steg 1 och 2. Upplandsmuseets rapporter 2024:09.

Göthberg, Hans, Qviström, Linda & Åberg, Kerstin. 2002. Undersökningar för E4 – Äldre järnålder vid Danmarksby. Raä 161, 153. Arkeologi i Tiundaland. Upplandsmuseet.

Göthberg, Hans & Åberg, Kerstin. 2007. Vaksala och Danmark. Bygder i skuggan av Gamla Uppsala. I: Hjärthner-Holdar, Eva, Ranheden, Håkan & Seiler, Anton (red.). Land och samhälle i förändring. Uppländska bygder i ett långtidsperspektiv. Arkeologi E4 Uppland – studier. Volym 4.

Hed Jakobsson, Anna, Lindblom, Cecilia & Lindwall, Linda. 2019. Husfruar, bönder och Odenkri-gare– Kumla i Östra Fyrislund från romersk järnålder till vikingatid. Arkeologisk undersökning och schaktningsövervakning. Rapporter från Arkeologikonsult 2019:2901/3042.

Hennius, Andreas. (red.). 2012. Äldre järnålder i Danmarks socken – sex boplatser vid Säby. Upplandsmuseets rapporter 2012:15.

Hennius, Andreas, Sjöling, Emma & Prata, Sofia. 2016. Människor kring Gnistahögen. Begravnin-gar från vendeltid, vikingatid och tidig medeltid. Upplandsmuseets rapporter 2016:02, SAU rapport 2016:10.

Häringe Frisberg, Kajsa, Frölund, Per & Göthberg, Hans. 1998. Boplatser i Danmarks socken – un-dersökningar vid Myrby och Bärby. Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala rapport 1997:42.

Larsson, Fredrik. 2022. Farmsteads in the territories of Fyrislund and Gamla Uppsala, 500 BC to AD 700. Fornvännen 117 (2022).

Larsson, Fredrik, Lingström, Maria & Sjölin, Marita. 2018. Drivkrafter och allianser i Fyrislund. Arkeolo-gerna, Statens historiska museum, rapport 2018:86.

Lucas, Malin. 2017. Hellby. På andra sidan kullen. Arkeologisk undersökning. Upplandsmuseets rap-porter 2017:05.

Lucas, Malin & Lucas, Robin. 2013. Gårdar och hästoffer. Järnålder och tidig medeltid i Fyrislund. Upplandsmuseets rapporter 2013:02. Uppsala.

Persson, Maria., Andersson, Fredrik, Guinard, Mi-chel & Lindkvist, Ann. 2002. Bronsålderslämning-ar i Kumla. Gravar och gropar. SAU Skrifter 3. Uppsala.

Seiler, Anton. 2003. Stångby. En liten boplatser i Uppland. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, Rapport 2001:6.

Seiler, Anton & Appelgren, Katarina. 2012. Inhäleskullen – ett mångtydigt gravfält från yngre bronsålder-äldre vikingatid. Riksantikvarieämbetet. UV Rapport 2012:158 Arkeologisk undersökning.

Sjöling, Emma. 2007. Enbacken. Ett gravfält från yngre järnåldern i Uppsala. SU Skrifter 19.

Syde, Bent. 1991. Arkeologisk utredning. Inventering och sökschakt 1990. Del 1. Naturgasnät Mellansverige Kalkugnen-Stockholm norr. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar UV Uppsala.

Tesch, Sten. 2017. Skiftet och Sigtuna. I: Tesch, Sten (red.). Skiftet. Vikingatida sed och kristen tro. Ett mångvetenskapligt perspektiv på kristnandeprocessen i Mälardalen.

Uppsala Nya Tidning. 1942. Stort dikningsföretag i Vaksala-Danmark. UNT 1942-05-20.

Wessén, Elias & Jansson, Sven B.F: 1953. Upplands runinskrifter. Fjärde delen. Första häftet. Uppsala stad, Vaksala härad, Rasbo härad, Norunda härad. KVHAA. Stockholm.

Zachrisson, Torun. 2023. För kännedom: uppgift om tidigare okänd runsten. Skrivelse. dnr 39-2023. Stiftelsen Upplandsmuseet.

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv

Vaksala socken

Plenninge

Geometrisk avmätning 1641 B72-19:A5:57

Storskifte 1765 B72-19:1

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradsekonomiska kartan

Fundbo 1859-63 J112-84-8B

Generalstabskartan

Uppsala 1867 J243-84-1

1943 J243-84-2

Bilagor

Bilaga 1 – Lista över schakt

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m²)	Ark. objekt	Figur
1	38,1	2,0	0,45	74	A1, A2	6, 11
2	29,4	2,0	0,4	61	A3-A7, A10	6, 11, 12
3	24,7	2,0	0,5	50		6
4	21,2	2,0	0,45	41		6, 7
5	33,5	2,0	0,35	68	A8, A9	6, 11
6	46,5	2,0	0,4	82	A11–A20	6, 11, 12
7	20,1	2,0	0,4	38		6
8	27,9	2,0	0,45	51		6, 7
9	36,2	2,0	0,45	71		6, 11
10	57,5	2,0	0,5	103	A21, A22	6, 11, 12
11	35	2,0	0,5	66		6
12	40,7	2,0	0,55	81		6, 7
13	37,8	2,0	0,45	68	A23–A25	6, 11
14	30,2	2,0	0,45	56	A26–A31	6, 11, 12
15	26,4	2,0	0,5	47	A32–A35	6, 12
16	39,8	2,0	0,35	74	A36, A37	7, 13
17	40	2,0	0,35	73	A38, A39	7, 13
18	34,4	2,0	0,4	65		7, 13
19	32,5	2,0	0,4	58		7, 13
20	35,2	2,0	0,4	65	A40	7, 13
21	34,4	2,0	0,4	123	A41, A42	7, 13
22	42,4	2,0	0,4	72	A43, A44	7, 13
23	22,3	2,0	0,4	41		7
24	19	2,0	0,35	32		7
25	11	2,0	0,4	20		7
26	11,4	2,0	0,4	21		7
27	15,6	2,0	0,35	28		7
28	37,6	2,0	0,4	75		7, 13
29	17,2	2,0	0,4	30		6, 7
30	44,8	2,0	0,35	77	A45	7, 13
31	44,6	2,0	0,4	83		7
32	48,3	2,0	0,45	86		7
33	15,8	2,0	0,3	28		7
34	24,1	2,0	0,35	42		7

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m²)	Ark. objekt	Figur
35	23,9	2,0	0,35	45		7
36	26,3	2,0	0,4	48		7
37	27	2,0	0,4	46		7
38	26	2,0	0,4	45		7
39	26	2,0	0,35	46		7
40	25,5	2,0	0,4	43		7
41	26	2,0	0,35	47		7
42	23,6	2,0	0,35	42		7
43	25,8	2,0	0,4	43		7
44	18,5	2,0	0,4	31		7
45	19,6	2,0	0,35	37		7
46	20,9	2,0	0,3	37		7
47	23,6	2,0	0,3	42		7
48	36,9	2,0	0,3	75		7
49	30,4	2,0	0,3	52		7
50	33,1	2,0	0,3	77		7
51	6,2	2,0	0,35	11		7
52	33,5	2,0	0,3	63		7
53	29,1	2,0	0,3	52		
54	41,1	2,0	0,35	71		7
55	42,7	2,0	0,3	77		7
56	46,2	2,0	0,35	81		8
57	29,9	2,0	0,35	52		8
58	34,4	2,0	0,4	58		8
59	30,7	2,0	0,4	53		8
60	9,2	2,0	0,35	16		8
61	14	2,0	0,35	25		8
62	39	2,0	0,35	70		8
63	45,2	2,0	0,35	81		8
64	22,1	1,2	0,3	26		7
65	20,4	1,2	0,35	35	A46	7, 13
66	18,7	1,2	0,3	23		7, 13
67	30,1	1,2	0,3	32		7
68	28,1	1,2	0,3	32		7
69	39,9	1,2	0,3	41		7, 13
70	17,6	1,2	0,35	19		7
71	18,2	1,2	0,35	21		7
72	40	1,2	0,35	48	A47	7, 13
73	30,3	1,2	0,3	36		7, 8
74	10,7	1,2	0,25	12		7, 8

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m²)	Ark. objekt	Figur
75	7	1,2	0,25	7		8
76	7,2	1,2	0,25	8		8
77	11,6	1,2	0,25	12		8
78	8,4	1,2	0,2	9		8
79	5,3	1,2	0,2	5		8
80	5,8	1,2	0,25	6		8
81	6,9	1,2	0,25	7		8
82	11,2	1,2	0,3	13		8
83	21,3	1,2	0,25	24		7, 8
84	9,5	1,2	0,25	11		8
85	5,1	1,2	0,25	5		8
86	8,6	1,2	0,3	10		7, 8
87	6,3	1,2	0,25	7		7, 8
88	14,7	1,2	0,25	16		7, 8
89	11,1	1,2	0,25	11		8
90	8,8	1,2	0,25	9		8
91	11,4	1,2	0,3	12		8
92	12,6	1,2	0,35	14		8
93	9,7	1,2	0,35	10		8

Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt

Kontext Id	Schakt	Lämning	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Figur
1	1	L2025:3194	Härd	0,7 × 0,5	Kol, sot, enstaka bitar bränd lera	11
2	1	L2025:3194	Stolphål	0,3 × 0,3	Fyllning lera, inslag av kol, bränd lera.	11
3	2	L2025:3194	Nedgrävning	1,1 × 0,9	Osäker. Ev. naturligt inslag i lera	11
4	2	L2025:3194	Härd	0,8 × 0,3	Kol, sot, bränd lera. Analyserad	11, 12
5	2	L2025:3194	Stolphål	0,2 × 0,2	Fyllning av lera, inslag av kol. Hänger samman med A6.	12
6	2	L2025:3194	Stolphål	0,15 × 0,15	Fyllning av lera, inslag av kol. Hänger samman med A5	12
7	2	L2025:3194	Stolphål	0,25 × 0,18	Fyllning av rödbränd lera med kolstänk	12
8	5	L2025:3194	Stolphål	1 × 0,7	Sentida Stenskoning och rest av stolpe	11
9	5	L2025:3194	Stolphål	0,3 × 0,3	Fyllning av lera, inslag kol, bränd lera, skörbrända stenar	11
10	2	L2025:3194	Störning	1,7 × 0,8	Sentida skräpgrop med järn, porslin, glas	11
11	6	L2025:3194	Nedgrävning	2,4 × 0,8	Ev sentida störning	11
12	6	L2025:3194	Nedgrävning	2,6 × 2	Fyllning av lera, kolstänk bränd lera, skörbrända stenar	11, 12
13	6	L2025:3194	Stolphål	1 x × 0,45–0,6	Fyllning av lera med inslag av kol, sot, stenskoning i norr. Ev. två stolphål	12
14	6	L2025:3194	Stolphål	0,4 × 0,4	Sotig lera	12
15	6	L2025:3194	Stolphål	0,6 × 0,6	Fyllning av lera med kolstänk. Mindre stolprest i mitten	12
16	6	L2025:3194	Stolphål	0,75 × 0,75	Fyllning av lera med kolstänk. Stenskoning av 0,15–0,2 m st stenar. Bockpar med A17	12
17	6	L2025:3194	Stolphål	0,75 × 0,75	Fyllning av lera med kolstänk. Stenskoning av 0,2-0,4 m st stenar. Bockpar med A16	12
18	6	L2025:3194	Stolphål	0,4 × 0,4	Fyllning av lera, inslag av bränd lera	12
19	6	L2025:3194	Stolphål	0,4 × 0,4	Fyllning av lera med kolstänk	12
20	6	L2025:3194	Stolphål	0,35 × 0,35	Fyllning av lera med kolstänk	12
21	10	L2025:3194	Härd	0,8 × 0,6	Fyllning av lera, inslag av kol, sot, skörbrända stenar	11
22	10	L2025:3194	Lager	10,3 × 2	Lera med skörbränd och skärvig sten, enstaka kol, bränd lera, obrända ben. Tjocklek 0,15 m	12
23	13	L2025:3194	Härd	1,4 × 1,1	Kol, sot, skörbränd sten. Rödbänd lera i kanten	11
24	13	L2025:3194	Härd	1,5 × 0,5	Kol, sot, skörbrända stenar och stenar	11
25	13	L2025:3194	Stolphål	0,35 × 0,35	Fyllning av lera med kolstänk och mindre stenar	11
26	14	L2025:3194	Stolphål	0,6 × 0,55	Fyllning av lera med rikligt inslag av kol, sot, bränd lera. Möjligen härd. Analyserad	11, 12
27	14	L2025:3194	Stolphål	0,4 × 0,4	Fyllning av lera med kolstänk	12
28	14	L2025:3194	Stolphål	0,45 × 0,4	Fyllning av lera med inslag av kol, skörbrända stenar	12

Kontext Id	Schakt	Lämning	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Figur
29	14	L2025:3194	Stolphål	0,45 × 0,25	Fyllning av lera med skörbrända stenar och enstaka kol	12
30	14	L2025:3194	Stolphål	0,6 × 0,6	Fyllning av lera med kolstänk. Stenskoning av 0,1–0,25 m st stenar. Bockpar med A31	12
31	14	L2025:3194	Stolphål	0,75 × 0,7	Fyllning av lera med kolstänk, bränd lera. Stenskoning av 0,1–0,25 m st stenar. Bockpar med A30	12
32	15	L2025:3194	Stolphål	0,45 × 0,4	Fyllning av lera med kolstänk. Stenskoning av 0,1–0,15 m st stenar	12
33	15	L2025:3194	Härd	0,6 × 0,5	Kol, sot, enstaka skörbrända stenar	12
34	15	L2025:3194	Stolphål	0,25 × 0,25	Fyllning av lera med kolstänk. Stenskoning av skörbrända stenar	12
35	15	L2025:3194	Lager	9,5 × 2	Lera med inslag av skörbrända stenar och bränd lera, enstaka obrända ben. Samma som A22	12
36	16		Stolphål	0,3 × 0,3	Fyllning av lera med inslag av kol, en sten	13
37	16	L1941:4395	Lager	2 × 0,8	Fläckar av sot, små kolbitar, mycket små fragment av brända ben. Rest av brandgrav? Analyserad	13
38	17	L1941:4395	Lager	2,7 × 2	Yta med enstaka kolbitar, bränd lera, mycket fragmentariska brända ben	13
39	17	L1941:4395	Härd	0,75 × 0,55	Lera med kol, sot, skörbränd sten.	13
40	20		Lager	3 × 2,7	Stenpackning av 0,05–0,2 m st stenar i lera. Samma som A42. Sentida?	13
41	21	L1941:4395	Nedgrävning	2,1 × 0,65	Fyllning av homogen lera. Raka kanter. Djup 0,3 m. I botten och södra kanten fanns trärester, ev. botten av kista. Enstaka Fragment av brända ben. Analyserad.	13
42	21		Lager	8,7 × 1,6	Stenpackning av 0,05–0,2 m st stenar i lera med tegel, trärester, järn. Sentida	13
43	22		Stolphål	0,6 × 0,5	Stenskoning runt stolprest. Järnföremål i ytan. Sentida	13
44	22	L1941:4395	Härd	0,45 × 0,4	Fyllning av lera med inslag av kol, sot.	13
45	30		Stolphål	0,3 × 0,3	Fyllning av lera inslag av småsten, träfragment och yngre rödgods. Sentida?	13
46	65	L1941:4395	Lager	2,6 × 2,15	Ansamling av 0,05–0,2 m st stenar i lera. Fragment av brända ben, keramik, djurtänder	13
47	72	L1941:4395	Nedgrävning	1,75 × 0,55	Fyllning av lera. Skålformat snitt. Djup 0,22 m.	13

Bilaga 3 – Lista över fynd

Fnr	Kontext	Material	Sakord	Undertyp	Antal frag.	Vikt (g)	Anmärkning
1	37	Ben	Obestämt	Bränt	8	1	–
2	38	Ben	Obestämt	Bränt	2	1	–
3	46	Ben	Obestämt	Bränt	9	3	–
4	46	Ben	Djurben	Obrända	10	19	Hästand
5	46	Keramik	Kärl	–	7	28	Magrad
6	22	Ben	Djurben	Obrända	5	8	
7	22	Bränd lera	Bränd lera	–	1	1	Vitrifierad. Gallrad
8	41	Ben	Obestämt	Bränt	5	1	–
9	41	Bränd lera	Bränd lera	–	1	2	Vitrifierad. Gallrad

Bilaga 4 – ¹⁴C-analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Regementstvägen 10
752 37 Uppsala

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2025-07-14

Hans Göthberg
Upplandsmuseet
Drottninggatan 7
753 10 UPPSALA

Resultat av ¹⁴C datering av träkol och trä från Vaksala, Uppland. (p 6921)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

Förbehandling av trä:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
träkol			
Ua-88943	Plenninge A4, prov 2	-27,0	1 617 ± 29
Ua-88944	Plenninge A27, prov 3	-25,1	1 530 ± 30
Ua-88945	Plenninge A37, prov 1	-24,6	1 093 ± 29
trä			
Ua-88946	Plenninge A41	-26,6	920 ± 29

Med vänliga hälsningar

Melanie Melanie Mucke
2025.07.15
Mucke 09:10:44 +02'00'

Melanie Mucke/Daniel Primetzhof

Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

